

13. DOMÁCNOSTI

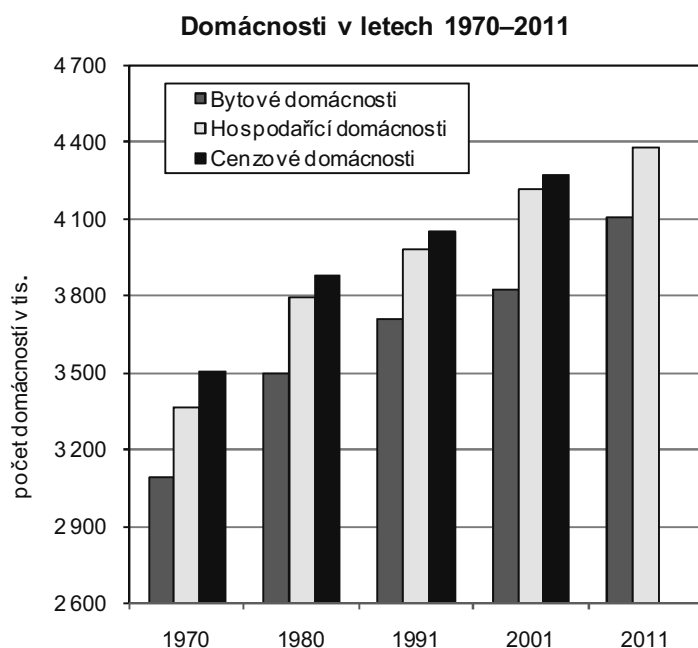
Sčítání lidu, domů a bytů 2011 umožnilo vzhledem k odlišné organizaci, sběru a automatickému zpracování dat kvantifikovat pouze dva druhy domácností – **bytové a hospodařící**. Ve sčítáních v období 1961–2001 byly jako základní jednotka domácností zpracovávány také cenzové domácnosti, které byly konstruovány podle vzájemných příbuzenských a jiných vztahů jednotlivých osob a od roku 1970 také podle prohlášení sčítaných osob o společném či odděleném hospodaření. V roce 2011 byla základní jednotkou domácnost hospodařící, konstruovaná na základě deklarace o vztazích mezi společně bydlícími a hospodařícími osobami. Informační ztráta je celkově nevýznamná, jelikož již v roce 2001 bylo téměř 99 % hospodařících domácností tvořeno jednou cenzovou domácností. Navíc podle dlouhodobého vývoje je možné předpokládat, že tento podíl se bude nadále zvyšovat. Při přepočtu na strukturu předchozího sčítání bylo v roce 2011 více než 98 % hospodařících domácností tvořeno jednou cenzovou domácností, pouze necelé 2 % hospodařících domácností byla tvořena dvěma a více cenzovými domácnostmi (tj. 2 a více rodinami). Bytové domácnosti jsou totožné s počtem bytů a jejich složení a hlavní charakteristiky jsou definovány souborem osob v bytě obvykle bydlících.

Hospodařící domácnosti v letech 1970–2011

Typy domácností	1970		1980		1991		2001		2011*	
	abs.	%	abs.	%	abs.	%	abs.	%	abs.	%
Hospodařící domácnosti	3 365 407	100,0	3 790 977	100,0	3 983 858	100,0	4 216 085	100,0	4 375 122	100,0
v tom:										
1 cenzová domácnost	3 234 669	96,1	3 711 618	97,9	3 918 293	98,4	4 162 795	98,7	4 305 428	98,4
2 cenzové domácnosti	127 471	3,8	76 805	2,0	63 492	1,6	52 008	1,2	69 041	1,6
3 a více cenzových domácností	3 267	0,1	2 554	0,1	2 073	0,1	1 282	0,0	653	0,0

* Jako hospodařící domácnost (HD) tvořená 1 cenzovou domácností je považována HD tvořená domácností jednotlivce, vícečlennou nerodinnou domácností nebo jednou rodinou; jako hospodařící domácnost tvořená 2 a více cenzovými domácnostmi je považována HD tvořená 2 a více rodinami

Základním rozdílem v metodice odvozování domácností je zařazení osob do jedné hospodařící domácnosti na základě **společného místa obvyklého pobytu**. Takový přístup, pramenící z mezinárodních doporučení, může do určité, avšak zanedbatelné míry komplikovat srovnatelnost výsledků s minulými cenzy. Přesto poskytuje důležitou výhodu - pomáhá odhalit spolehlivější počty domácností jednotlivců nebo nesezdaných soužití osob, které mají odlišné trvalé bydliště, ale fakticky spolu žijí a hospodaří v jedné domácnosti.

Dalším novým prvkem bylo zjišťování **registrovaného partnerství** a tzv. **faktických partnerství** osob stejného pohlaví, které byly v návaznosti na legislativní změny zpracovávány jako domácnost vůbec poprvé.

Osoba v čele hospodařící domácnosti a její charakteristiky byly odvozené u hospodařících domácností tvořených jednou rodinou a přirozeně u domácností jednotlivců. V úplných rodinách – párech odlišného pohlaví byl jako osoba v čele určen muž, v párech stejného pohlaví starší osoba a v neúplných rodinách je osobou v čele vždy rodič.

Zjišťovány byly hospodařící domácnosti žijící v bytech, mimo byty a nově byly

zpracovávány údaje za **rodinné domácnosti bydlící v zařízeních**. Jednotlivé osoby žijící v zařízení a ani bezdomovci domácnost stejně jako v předchozích sčítáních netvořily. Snahou bylo pouze zjistit počty osob

s tímto statutem. K 26. 3. 2011 žilo podle výsledků Sčítání lidu celkem 186 049 jednotlivých osob v zařízeních (muži nejčastěji ve věku 20 – 39 let, výrazná skupina žen ve věkové skupině 80–89 let) a 11 496 bezdomovců.

Nejvýraznější nárůst počtu domácností byl zaznamenán mezi roky 1970 a 1980, kdy počet bytových i hospodařících domácností narostl o 13 %. V celkovém přírůstku bytových domácností připadaly dvě pětiny na první sledované desetiletí (mezi roky 1970 a 1980) a tři pětiny přírůstku na období po roce 1980. Obdobný trend vývoje vykázaly i počty hospodařících domácností, které se sblíží s počty bytových domácností.

13.1. Bytové domácnosti

K 26. 3. 2011 bylo v České republice 4 104 635 bytových domácností, oproti roku 1961 jejich počet vzrostl o 43 %. Více než 95 % bytových domácností tvořily případy samostatně bydlících domácností, tj. případy, kdy bytová domácnost = hospodařící domácnost. Pouze ve 190 tisících bytových domácností žije více než jedna hospodařící domácnost.

Soužití s jinou hospodařící domácností je logicky častější v rodinných domech, které svým charakterem v řadě případů vícegenerační bydlení umožňují. Rozdíly v úrovni spolubydlení domácností v jednotlivých typech domů resp. bytů podle právního důvodu užívání však nejsou výrazné. V roce 2011 byl podíl spolubydlících hospodařících domácností v bytech v rodinných domech 7 %, v bytových domech v nájemních bytech 3 %, v bytech v osobním vlastnictví necelá 3 % a v družstevních bytech 2 %. Oproti roku 2001 se podíl spolubydlících hospodařících domácností snížil průměrně o 5 procentních bodů.

Průměrná velikost bytové domácnosti v roce 1961 činila 3,31 osoby, v roce 1991 hodnota klesala na 2,76 osoby a v roce 2011 v bytě průměrně žilo již pouze 2,47 osoby. Snižující se průměrný počet osob žijících v bytě souvisí se změnami ve struktuře bytových domácností podle počtu členů.

Složení bytových domácností podle počtu členů v letech 1961–2011

Rok sčítání	Bytové domácnosti celkem	v tom podle počtu členů bytové domácnosti (%)					Průměrný počet členů
		1	2	3	4	5+	
1961	2 869 370	13,6	22,9	20,6	21,5	21,4	3,31
1970	3 088 841	15,9	23,1	21,2	21,7	18,1	3,15
1980	3 494 846	19,9	24,7	18,5	23,6	13,3	2,92
1991	3 705 681	22,7	26,0	18,5	22,3	10,5	2,76
2001	3 827 678	25,0	27,4	19,4	19,5	8,6	2,64
2011	4 104 635	29,6	29,5	18,0	15,3	7,6	2,47

V roce 1961 představovaly jednočlenné bytové domácnosti pouze necelých 14 % všech bytových domácností a zastoupení vícečetných bytových domácností bylo rovnoměrně rozloženo. Během následujícího půl století se struktura výrazně měnila. Zvyšovalo se zastoupení méně početných bytových domácností a naopak podíl domácností s více osobami klesal. K nejvýznamnější změně došlo ve skupině jednočlenných bytových domácností, jejichž absolutní počet se zvýšil více než třikrát, relativní zastoupení vzrostlo více než dvakrát, a to na téměř 30 % z celkového počtu bytových domácností v roce 2011. Podíl pěti a více členných bytových domácností se absolutně snížil téměř na polovinu. Celkem žilo v roce 2011 v České republice pouze **312 tisíc bytových domácností s pěti a více osobami**. Další neméně význačný posun nastal u dvoučlenných bytových domácností, jejichž počet se zvýšil o 84 % na téměř 1 211 tisíc.

Přestože mezi roky 2001 a 2011 došlo k důležité změně v metodice a osoby byly zařazovány do bytů a domácností podle obvyklého pobytu nikoli podle trvalého pobytu, nejsou v časových řadách patrné žádné větší diference. Zaznamenáno bylo pouze zintenzivnění dlouhodobých trendů ve vývoji složení domácností.

Do roku 2001 byly součástí zjišťovaných charakteristik o úrovni bydlení domácností také kvalitativní ukazatele o vybavenosti vybranými předměty dlouhodobé spotřeby a o možnosti rekreace domácností. Při sčítání 2001 byly zjišťovány údaje o počtu osobních automobilů, telefon, osobní počítač a rekreační možnosti, v roce 2011 byl zjišťován pouze údaj o vybavenosti osobním počítačem a internetovém připojení. Za poslední desetiletí vybavenost osobním počítačem enormně vzrostla z necelých 7 % bytových domácností vlastních počítačů s internetem na více než 60 % bytových domácností se zjištěnou odpovědí na vybavenost počítačem. Bez osobního počítače v roce 2011 bylo 35 % bytových domácností.

13.2. Hospodařící domácnosti

K 26. 3. 2011 bylo v České republice sečteno 4 375 122 hospodařících domácností. Počet hospodařících domácností dlouhodobě roste, každých deset let průměrně o 7 %, oproti roku 1970 se jejich počet zvýšil o více než 1 milion v absolutním vyjádření. Nejvýraznější nárůst (absolutní i relativní) zaznamenaly domácnosti jednotlivců a neúplné rodiny.

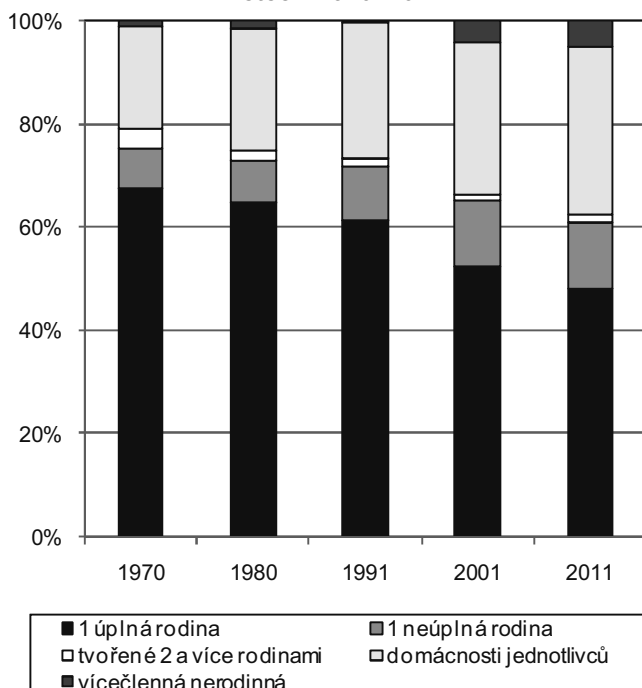
Hospodařící domácnosti v letech 1970–2011

Typy domácností	1970	1980	1991	2001	2011	Index 2011/1970	Index 2011/2001
Hospodařící domácnosti celkem	3 365 407	3 790 977	3 983 858	4 216 085	4 375 122	130	104
z toho:							
tvořené 1 rodinou	2 526 778	2 760 247	2 856 608	2 803 340	2 667 867	106	95
v tom:							
1 úplná rodina	2 263 480	2 459 004	2 440 492	2 260 497	2 097 031	93	93
1 neúplná rodina	263 298	301 243	416 116	542 843	570 836	217	105
tvořené 2 a více rodinami	130 738	79 359	63 492	53 290	69 694	53	131
domácnosti jednotlivců	668 859	897 447	1 047 221	1 276 176	1 422 147	213	111

Při celkovém růstu počtu hospodařících domácností během posledních čtyřiceti let o 30 % se počet hospodařících domácností tvořených 1 neúplnou rodinou i počet domácností jednotlivců více než zdvojnásobil. Počty hospodařících domácností tvořených 1 úplnou rodinou se během prvního desetiletí zvyšovaly, od 80. let však dochází k jejich trvalému snižování (o 15 % ve srovnání s rokem 1980).

Vícečlenné nerodinné domácnosti mají okrajový význam a kolísání jejich počtu a následné zvýšení od roku 2001 je způsobeno především metodickými změnami a automatickým zpracováním dat. Počty vícečlenných nerodinných domácností je proto možné považovat za nadhodnocené. Popsané trendy ovlivnily i strukturu hospodařících domácností.

Struktura hospodařících domácností v letech 1970–2011

Zatímco hospodařící domácnosti tvořené 1 úplnou rodinou představovaly ještě v roce 1970 dvě třetiny všech hospodařících domácností, v roce 2011 tvořily již pouze necelou polovinu.

Snížení jejich zastoupení bylo způsobeno především výrazným absolutním nárůstem domácností jednotlivců, které sice zůstávají až druhou dominantní složkou hospodařících domácností, svůj podíl však zvýšily na třetinu všech hospodařících domácností v roce 2011.

Průměrná velikost hospodařících domácností se dlouhodobě snižuje. V roce 1970 žilo v hospodařících domácnosti průměrně 2,89 osoby, v roce 2011 to bylo již jen 2,34 osoby.

Tento stav je důsledkem zvyšujícího se počtu domácností jednotlivců a neúplných rodin a snižujícího se počtu úplných rodin s více dětmi související s poklesem úrovně porodnosti a dlouhodobě vysokou úrovní rozvodovosti – tj. častým rozpadem úplných rodin na neúplné rodiny a domácnosti jednotlivce.

Snižující se průměrná velikost hospodařících domácností je zřetelná i ze změn struktury hospodařících domácností podle počtu členů.

Zatímco v roce 1970 bylo nejvyšší zastoupení hospodařících domácností se 2–3 členy, o deset let později byly nejvíce zastoupené 1–2 členné hospodařící domácnosti, jejichž podíl se neustále zvyšoval, a v roce 2011 jednočlenné domácnosti tvořily již třetinu všech hospodařících domácností. Zastoupení vícečlenných domácností se od roku 1970 trvale snižuje, v případě domácností se 4 a více členy až o 13 procentních bodů.

Složení hospodařících domácností podle počtu členů v letech 1970–2011

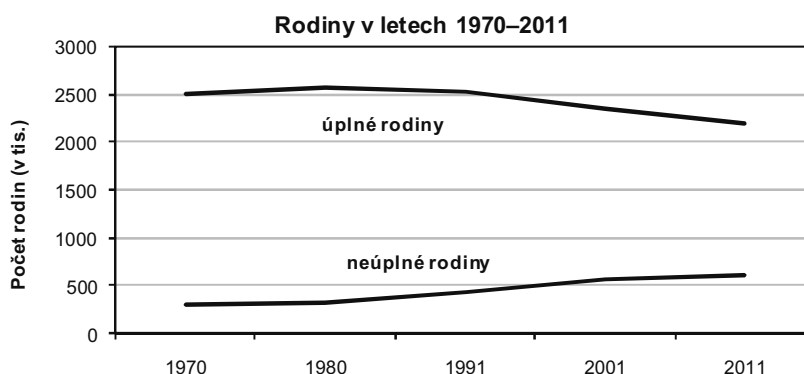
Rok sčítání	Průměrný počet osob v domácnosti	v tom podle počtu členů (v %)						
		1	2	3	4	5	6	7+
1970	2,89	19,9	24,9	21,7	20,5	8,4	3,0	1,6
1980	2,70	23,7	26,3	18,7	22,3	6,8	1,6	0,6
1991	2,58	26,3	27,2	18,5	20,8	5,6	1,2	0,3
2001	2,41	30,3	28,2	18,9	17,5	4,0	0,9	0,3
2011	2,34	32,5	29,7	17,5	14,7	3,9	1,2	0,6

13.3. Rodinné domácnosti

Více než 80 % osob s obvyklým pobytem na území České republiky žije v rodinných hospodařících domácnostech, přitom téměř dvě třetiny osob v úplných rodinách.

Základním trendem ve vývoji rodinných hospodařících domácností je trvalý pozvolný pokles, započatý v devadesátých letech dvacátého století, způsobený především snižováním absolutního počtu i podílu hospodařících domácností tvořených 1 úplnou rodinou. V důsledku dlouhodobě vysoké rozvodovosti se současně zvyšovalo i zastoupení hospodařících domácností tvořených 1 neúplnou rodinou. V roce 2011 je téměř každou osmou hospodařící domácností neúplná rodina.

Metodické změny a zejména automatický způsob zpracování ve sčítání 2011 umožňuje pouze omezené srovnání delších časových řad v detailnějším pohledu. Přesto, jelikož v posledních desetiletích docházelo ke sblížení počtu cenзовých a hospodařících domácností a v roce 2011 bylo pouze 1,6 % hospodařících domácností tvořeno 2 a více cenзовými domácnostmi, lze předpokládat, že časové řady kopírují skutečné trendy a rozdíly jsou minimální.

Pozn. V roce 2011 odhad počtu úplných a neúplných rodin, v letech 1970–2011 počet cenзовých domácností

Počet **hospodařících domácností tvořených 1 úplnou rodinou** dosáhl svého početního maxima v roce 1980, od té doby zaznamenává trvalý pokles. K 26. 3. 2011 bylo sečteno v České republice 2 097 031 hospodařících domácností s 1 úplnou rodinou. Stejný trend vykazují i celkové počty úplných rodin, jen absolutní i relativní úbytek je od roku 1970 o něco výraznější (z důvodu vyššího podílu vícečetných cenзовých domácností v jedné hospodařící domácnosti v roce 1970). Při aplikaci metodiky cenзовých domácností lze počet úplných rodin v roce 2011 odhadnout na 2 195 tisíc.

Průměrně žilo v roce 2011 v hospodařící domácnosti tvořené 1 úplnou rodinou 3,05 osoby, tj. o 0,3 osoby méně než v roce 1970. Stejně tak i změny struktury hospodařících domácností tvořených 1 úplnou rodinou dokumentují přechod od vícečlenných úplných rodin k rodinám s méně členy. Ve 39 % domácností s 1 úplnou rodinou žijí pouze 2 osoby, tj. pár bez dětí a bez dalších osob, více jak v polovině úplných rodin spolu

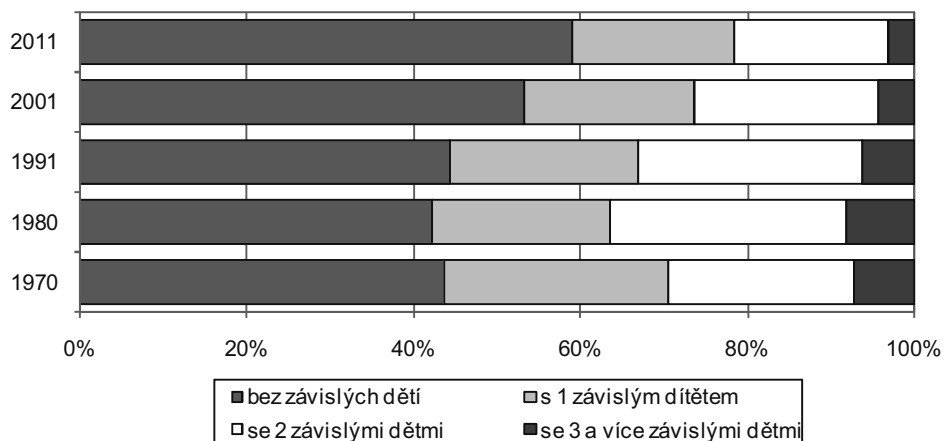
žijí a hospodaří 3–4 osoby. Nejvýraznější relativní pokles vykázaly úplné rodiny se 6 a více členy, počet domácností tohoto typu se snížil od roku 1970 o 61 %.

Hospodařící domácnosti tvořené 1 úplnou rodinou podle počtu členů v letech 1970–2011

Rok sčítání	HD tvořené 1 úplnou rodinou celkem	v tom podle počtu členů				Počet členů HD celkem	Průměrný počet členů
		2	3	4	5 a více		
1970	2 263 480	642 016	653 996	643 145	324 323	7 583 399	3,35
1980	2 459 004	757 461	607 072	802 060	292 411	8 091 246	3,29
1991	2 440 492	793 797	611 756	787 721	247 218	7 866 289	3,22
2001	2 260 497	779 548	618 047	686 701	176 201	7 082 279	3,13
2011	2 097 031	824 401	553 236	556 715	162 679	6 402 362	3,05

Vedle počtu členů se snižoval také počet dětí v rodině. Zatímco ještě v roce 1991 bylo 56 % úplných rodin se závislými dětmi, nejčastěji se 2 závislými dětmi, o dvacet let později se projevilo v utváření rodin snižování úrovně porodnosti a pouze ve 41 % domácností tvořených 1 úplnou rodinou žily závislé děti, nejčastěji pouze 1 závislé dítě.

Úplné rodiny podle počtu závislých dětí v letech 1970 - 2011

Pozn. v roce 2011 počet HD tvořených 1 úplnou rodinou, v ostatních letech počet CD

V hospodařících domácnostech tvořených úplnou rodinou žilo k 26. 3. 2011 celkem 1 390 tisíc závislých dětí. Průměrně žilo v domácnosti s 1 úplnou rodinou 0,66 závislého dítěte, maximální hodnota činila v roce 1980 v úplných rodinách 1,04 závislého dítěte.

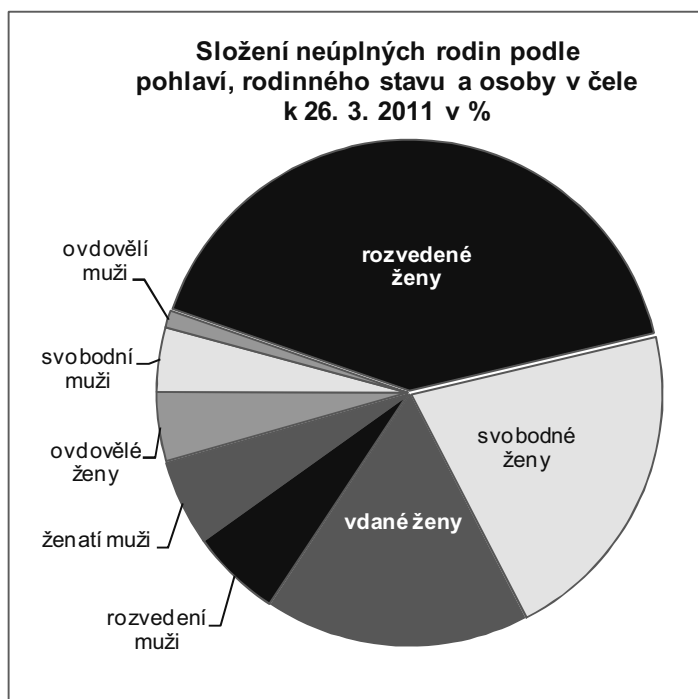
Úplné rodiny představují jak sezdané, tak nesezdané páry s dětmi nebo bez dětí. Nově se v roce 2011 zjišťovaly v závislosti na legislativních změnách také páry stejného pohlaví – **registrovaná partnerství** a tzv. **faktická partnerství** (nesezdané páry osob stejného pohlaví). K 26. 3. 2011 bylo sečteno 632 hospodařících domácností tvořených 1 registrovaným partnerstvím a 4056 hospodařících domácností tvořených 1 faktickým partnerstvím. Ve většině těchto domácností žije pouze pár bez dětí, příp. bez závislých dětí (73 % faktických a 93 % registrovaných partnerství je bez dětí). Téměř polovina osob žijících v registrovaném partnerství je ve věku 30–39 let, věková struktura osob ve faktických partnerstvích je rovnoměrnější, s vrcholem mezi 25. a 39. rokem života. V obou typech domácností je častější soužití dvou mužů než dvou žen, přičemž s dětmi žijí častěji ženy.

V souvislosti se 2. demografickým přechodem, který je v České republice sledován od počátku devadesátých let minulého století, je zaznamenáván také velmi dynamický nárůst počtu **nesezdaných soužití**. Za poslední dvě desetiletí došlo k prudkému, téměř trojnásobnému nárůstu de facto svazků na více než 238 tisíc hospodařících domácností tvořených nesezdaným soužitím tj. soužitím druha a družky, popř. dvou partnerů stejného pohlaví. Na výrazném zvýšení absolutního počtu de facto svazků mezi sčítáními 2001 a 2011 se částečně podílela i změna metodiky zařazování osob do hospodařících domácností. Počet faktických soužití byl v minulosti z důvodu konceptu trvalého bydliště částečně podhodnocen - pokud měli partneři odlišné trvalé bydliště, nebyli v minulosti zařazeni do stejné domácnosti. V roce 2011 je zařazování do domácností již založeno na místě obvyklého bydliště, proto je možné počty nesezdaných soužití považovat za bližší realitě než tomu bylo před deseti lety.

Nesezdaná soužití zaznamenala od roku 1991 rovněž velmi výrazné strukturální změny. Zatímco na počátku devadesátých let ve faktickém manželství žili z více než 50 % rozvedené ženy a muži, během dvaceti let významně vzrostl podíl svobodných osob a v roce 2011 nejčastější nesezdané soužití představuje neformální svazek svobodných partnerů ve věku 25–39 let.

Většina hospodařících domácností s 1 úplnou rodinou (90 %) je tvořena pouze rodinným jádrem (párem s nebo bez dětí) bez dalších osob. Pokud s rodinou žila další osoba, jednalo se nejčastěji o příbuznou osobu.

Neúplné rodiny patří k typu domácností s dlouhodobým trendem růstu. Jejich počet se od roku 1970 zdvojnásobil, nejvýraznější nárůst byl zaznamenán mezi roky 1980 a 1991. K 26. 3. 2011 bylo sečteno 570 836 hospodařících domácností tvořenou 1 neúplnou rodinou, přičemž v tomto typu domácnosti žilo téměř 1,5 miliónu osob. Celkem žilo v roce 2011 v hospodařících domácnostech s 1 neúplnou rodinou 405 tisíc závislých dětí, z nichž 84 % žilo s matkou a 16 % s otcem. Na jednu takovou domácnost připadlo průměrně 0,71 závislého dítěte. Snižování počtu závislých dětí je patrné i ze změn struktury neúplných rodin podle počtu závislých dětí. Zatímco před deseti lety bylo 40 % neúplných rodin bez závislých dětí, v roce 2011 již téměř v polovině případů žily v domácnosti pouze děti, které nebyly závislé.

Hospodařící domácnosti s 1 neúplnou rodinou v čele se ženou byly v roce 2011 více než 4krát častější než neúplné rodiny v čele s mužem. Snížení převahy žen je patrné jak při porovnání indexu s rokem 2001, kdy ženy převažovaly nad muži dokonce 5,5krát, tak v rozdílném vývoji počtu neúplných rodin u osamělých žen a mužů. Zatímco počet osamělých žen s dětmi v posledních letech stagnoval, počet osamělých mužů s dětmi vzrostl od roku 2001 o více než jednu pětinu (především počet osamělých otců s 1 závislým dítětem).

Pouze v 17 % domácností tvořených osamělou matkou s dětmi žijí dvě a více závislých dětí, v necelé polovině (46 %) případů se jedná o rodiny bez závislých dětí. V případě osamělých otců žijí v rodině dvě a více závislých dětí pouze v 11 %. Nejčastěji byla v roce 2011 v čele domácnosti tvořené 1 neúplnou rodinou se závislými dětmi osoba v čele rozvedená (47 % všech domácností tvořených neúplnou rodinou se závislými dětmi).

Druhou výraznou skupinu osob v čele představovaly osoby svobodné, především svobodné matky. Ty tvořily více než pětinu neúplných rodin se závislými dětmi. Více než 71 % z nich bylo ve věku 25–39 let.

V roce 2001 byly ovšem druhou nejčetnější skupinou osob v čele neúplné rodiny osoby vdané a ženaté, které byly do určité míry uměle vytvářeny z úplných rodin žijících fakticky společně, přičemž partneri měli různé místo úředního trvalého pobytu.

Zpracováním dat podle trvalého pobytu byly takové rodiny rozděleny na dvě domácnosti (např. neúplnou rodinu a jednotlivce), v roce 2011 mohly být tyto domácnosti podchyceny a odvozeny jako úplné rodiny.

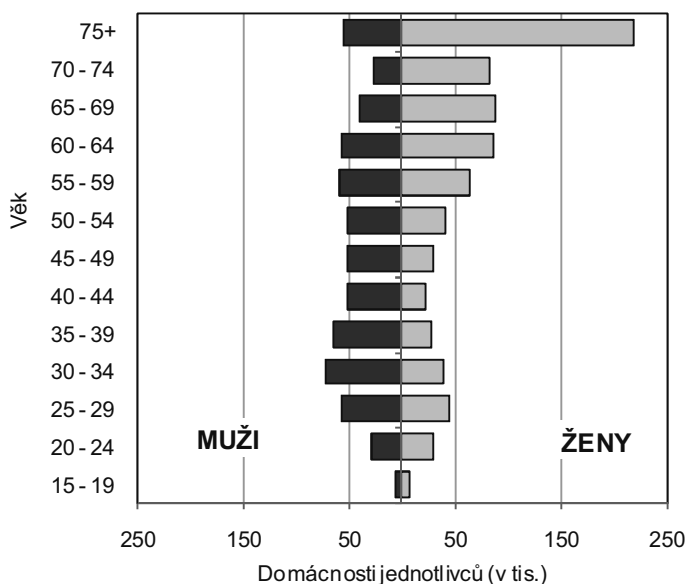
Z celkového počtu hospodařících domácností tvořených 1 neúplnou rodinou se závislými dětmi bylo 14 % domácností s osobou v čele ekonomicky neaktivní a dalších téměř 10 % s osobou v čele nezaměstnanou.

13.4 Nerodinné domácnosti

V roce 2011 bylo zjištěno 1 637 561 nerodinných hospodařících domácností, v tom 1 422 147 domácností jednotlivců a 215 414 vícečlenných nerodinných domácností. **Domácnosti jednotlivců** patří vedle neúplných rodin k nejdynamičtěji rostoucím skupinám domácností. Za posledních deset let jejich počet vzrostl o 11 %, proti roku 1970 se dokonce více než zdvojnásobil. Celkový absolutní přírůstek od roku 1970 činil 753 tisíc.

V celkovém počtu domácností jednotlivců převažují dlouhodobě ženy, přičemž se však podíly mužů a žen vzájemně neustále sblíží. Zatímco v roce 1970 byl poměr mužů a žen v domácnostech jednotlivců 31:69, v roce 2011 již 45:55.

**Věková struktura domácností jednotlivců
k 26. 3. 2011**

Struktura domácností jednotlivců podle rodinného stavu je výrazně odlišná u mužů a žen. Jednotlivci muži jsou nejčastěji svobodní (43 %) a rozvedení (30 %). Ženy jsou naopak téměř v polovině případů ovdovělé (46 %), 24 % jich je rozvedených a 22 % svobodných. S tím koresponduje i věková struktura.

Domácnosti jednotlivců žen jsou mnohem častěji zastoupeny ve věkových skupinách ve věku 60 a více let (více než 28 % je v nejvyšší věkové skupině 75 a více let).

Naproti tomu domácnosti jednotlivců mužů jsou rovnoměrněji rozloženy s největší intenzitou ve věkových skupinách 25–39 let.

Samostatnou skupinou zařazovanou od roku 2001 mezi vícečlenné nerodinné domácnosti byly domácnosti prarodiče / **prarodičů s vnoučaty**.

Celkem bylo takových domácností zjištěno 18 394, ve kterých žilo 45 tisíc osob. Z téměř 80 % se jednalo o ženu s vnoučaty, pouze 6 798 domácností bylo s alespoň jedním závislým vnoučetem.

13.5. Domácnosti seniorů

Za domácnosti seniorů se považují všechny hospodařící domácnosti tvořené jednou rodinou, jednotlivcem nebo domácností prarodičů s vnoučaty, ve kterých je osoba v čele ve věku 65 a více let. V roce 2011 bylo v České republice 1 069 505 domácností seniorů (24 % celkového počtu hospodařících domácností), ve kterých žilo celkem 1 762 993 osob. Více než třetina **domácností jednotlivců** jsou osoby ve věku 65 a více let.

Domácností jednotlivců seniorů žilo v roce 2011 na území ČR více než půl milionu a v naprosté většině případů se jednalo o domácnosti nepracujících důchodců, především ovdovělých žen. Většina domácností jednotlivce staršího 65 let vznikla rozpadem úplné, resp. neúplné rodiny (tj. úmrtím partnera, resp. odchodem dětí a založením jejich vlastní domácnosti), proto také úroveň a způsob bydlení je velmi často pouze zachováním vzoru dosavadního způsobu bydlení předchozího typu domácnosti.

Téměř dvě třetiny jednotlivců seniorů obývá minimálně 3 pokojový byt (včetně kuchyně) a průměrná obytná plocha bytu na jednotlivce ve věku 65 let a více činí 49,3 m².

Domácnosti seniorů v letech 2001 a 2011

Typ hospodařící domácnosti seniorů	2001	2011	Index 2011/2001
1 úplná rodina	391 878	448 405	114
1 neúplná rodina	75 242	95 986	128
domácnost jednotlivce	481 446	511 509	106
prarodiče s vnoučaty	30 763	13 605	44

Druhou významnou skupinou domácností seniorů převažující spíše v mladších věkových skupinách seniorů jsou **úplné rodiny seniorů**, kterých bylo v roce 2011 zjištěno 448 405.

Úplné rodiny s osobou v čele seniorem jsou z 80 % tvořené manželským párem, se kterými zpravidla nežije žádná další osoba. Většinu těchto rodin představují domácnosti, kde obě osoby jsou důchodci. Více než v 80 % případů

se jedná o nepracující důchodce, pouze v minimu případů (1,5 %) jsou oba ekonomicky aktivní. Za posledních deset let počet hospodařících domácností seniorů vzrostl o 9 %, přičemž nejvýraznější nárůst je patrný u rodinných domácností seniorů, absolutní pokles byl zaznamenán pouze u prarodičů s vnoučaty.

13.6. Způsob a úroveň bydlení hospodařících domácností

Ve sčítání 2011 byly kvantifikovány hospodařící domácnosti žijící v bytech, mimo byty a nově byly zjišťovány rodinné domácnosti bydlící v zařízeních. Téměř všechny **hospodařící domácnosti (99 %) bydlí v bytech**. Jedna hospodařící domácnost v bytě má průměrně 2,35 členů a celkově tak žije téměř 10 145 tisíc obyvatel. Bydlení ve vlastním domě nebo v bytě v osobním vlastnictví využívají nejčastěji úplné rodiny, bydlí tak dvě třetiny hospodařících domácností tvořených 1 úplnou rodinou. Naopak neúplné rodiny a domácnosti jednotlivců žijí ve vlastním domě nebo bytě pouze v necelé polovině případů a z téměř 30 % žijí v nájemních bytech.

Charakter bydlení je přirozeně závislý i na věku osoby v čele hospodařící domácnosti. Zatímco domácnosti s osobou v čele mladšího věku bydlí spíše v nájemních bytech, se zvyšujícím se věkem osoby v čele je stále častější bydlení ve vlastním domě, příp. v bytě v osobním vlastnictví. V bytových nebo rodinných domech postavených, popř. rekonstruovaných v posledních 20 letech žije pětina hospodařících domácností, nejčastěji úplné rodiny nebo jednotlivci.

Úplné rodiny žijí zpravidla ve větších bytech než rodiny neúplné, byty s menším počtem místností jsou obývány většinou jednotlivci. Přesto, v bytech s 1–2 místnostmi (včetně kuchyně větší než 8m²) žije pouze 37 % domácností jednotlivců. Ostatní jednotlivci bydlí v bytech se 3 a více obytnými místnostmi. Zpravidla se jedná o starší osoby, které bydlí v bytech, které sloužily pro bydlení celých rodin, ale jednotlivec v nich zůstal sám jako poslední člen původně rodinné domácnosti.

K 26. 3. 2011 bylo sečteno na území České republiky **51 tisíc hospodařících domácností mimo byty**, od roku 2001 se jednalo o nárůst absolutního počtu domácností s tímto způsobem bydlení o 45 %. Důvodem byl především nový způsob metodiky zařazování osob do domácností na základě obvyklého pobytu. Téměř dvě třetiny hospodařících domácností (62 %) bydlících mimo byty byly sečteny v nouzovém obydlí³⁸, 37 % v rekreační chatě nebo chalupě.

Struktura domácností žijících mimo byty byla obdobná jako v roce 2001. Nejvýznamněji byly zastoupeny domácnosti jednotlivců (64 %), druhou nejpočetnější skupinou byly však oproti minulému sčítání hospodařící domácnosti tvořené 1 úplnou rodinou (19 %), častěji bez závislých dětí. Domácnosti tvořené 1 neúplnou rodinou byly zastoupeny v 7 % případů. Průměrně žilo v jedné domácnosti mimo bytový fond 1,67 osoby.

Rodinných hospodařících domácností žijících v zařízeních bylo v roce 2011 zjištěno 3 010. Více než polovina těchto domácností byly úplné rodiny (58 %), nejčastěji manželské páry ve věku 75–89 let. Třetinu domácností žijících v zařízení představovaly osamělé matky se závislými dětmi, kdy žena byla ve věku 25–39 let.

13.7. Územní rozdíly ve struktuře hospodařících domácností

Z hlediska jednotlivých regionů byly zjištěny rozdíly jak ve velikosti hospodařících domácností, tak v jejich struktuře. Směrem od západu na východ České republiky se zvyšuje zastoupení rodinných domácností, zejména úplných rodin, a ubývá podílu domácností jednotlivců. Výjimkou jsou velká města, která mají svá specifika.

Nejvyšší zastoupení rodinných domácností bylo k 26. 3. 2011 v kraji Vysočina, Zlínském a Pardubickém kraji, kde podíl rodinných domácností představoval více než dvě třetiny všech hospodařících domácností. Nejnižší podíl byl v Praze, kde rodinné domácnosti tvořily pouze zhruba polovinu (53 %) všech hospodařících domácností. Nízký podíl byl také zaznamenán v Karlovarském (59 %) a Ústeckém kraji (60 %).

Kraj Vysočina a Zlínský kraj (následovány Pardubickým a Olomouckým krajem) se projevily jako regiony s nejvíce tradičním rodinným chováním. Byly zde zjištěny nejvyšší podíly úplných rodin, domácností se 2 a více rodinami, nejnižší podíly neúplných rodin, domácností jednotlivců a faktických manželství.

Jako protipól se projevily kraje Karlovarský, Ústecký a Praha, které se již dlouhodobě vyznačují opačnými charakteristikami. Hodnoty nejbližší celorepublikovému průměru dosahovaly kraje Liberecký, Jihočeský, Plzeňský a Moravskoslezský.

³⁸ *Nouzová obydlí často představovaly dosud nezkolaudované domy v rozhodném okamžiku sčítání apod.*

Složení hospodařících domácností v krajích k 26. 3. 2011 v %

Kraj	Podíly z celkového počtu hospodařících domácností							Podíl faktických manželství z počtu HD tvořených 1 úplnou rodinou
	tvořené 1 rodinou	v tom				tvořené 2 a více rodinami	domácnosti jednotlivců	
		úplné rodiny		neúplné rodiny				
		bez závislých dětí	se závislými dětmi	bez závislých dětí	se závislými dětmi			
ČR celkem	61,0	28,3	19,7	6,2	6,8	1,6	32,5	8,8
v tom:								
Hlavní město Praha	51,8	23,9	14,7	6,4	6,8	0,9	39,0	10,7
Středočeský kraj	63,1	28,8	21,4	6,2	6,7	2,0	30,4	8,8
Jihočeský kraj	62,4	29,1	20,4	6,0	6,8	1,6	32,1	8,1
Plzeňský kraj	60,9	29,5	19,2	5,8	6,4	1,5	32,7	9,4
Karlovarský kraj	57,3	26,4	16,4	6,4	8,2	1,2	35,2	10,9
Ústecký kraj	58,6	26,9	17,7	5,8	8,2	1,1	34,8	10,8
Liberecký kraj	60,4	27,7	19,2	6,1	7,3	1,4	33,2	10,1
Královéhradecký kraj	62,9	29,9	20,5	5,9	6,6	1,5	31,6	8,5
Pardubický kraj	64,4	30,3	21,9	5,8	6,3	1,7	30,3	8,0
Kraj Vysočina	66,0	31,3	23,1	6,0	5,7	2,2	28,6	6,5
Jihomoravský kraj	62,4	28,8	20,5	6,7	6,4	2,2	30,6	7,8
Olomoucký kraj	63,8	29,6	21,2	6,3	6,8	1,7	30,5	8,1
Zlínský kraj	65,7	30,1	22,8	6,9	6,0	2,1	28,9	6,7
Moravskoslezský kraj	62,2	28,6	20,0	6,2	7,4	1,4	32,1	8,4

Podíly hospodařících domácností tvořených 1 rodinou se závislými dětmi v rámci rodinných domácností byly v celorepublikovém průměru vyrovnané. Celkově mírně převažovaly domácnosti bez závislých dětí (57 %) a téměř všechny kraje se v zastoupení domácností bez závislých dětí výrazně nelišily. Nejvyšší podíl byl zjištěn v Praze (58 %), nejnižší ve Středočeském kraji (55 %). Důvodem je samozřejmě intenzivní bytová výstavba v zázemí Prahy, která má za následek stěhování mladých rodin se závislými dětmi.

Složení hospodařících domácností podle velikostních skupin obcí k 26. 3. 2011 v %

Typ hospodařící domácnosti	Velikostní skupina obce					
	do 499	500 - 1999	2000 - 9999	10000 - 49000	50000 - 99999	100000 a více
Hospodařící domácnosti celkem	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
z toho:						
tvořené 1 rodinou	65,8	67,1	64,8	60,3	58,3	53,7
úplné rodiny	54,3	55,1	52,0	46,3	44,5	40,4
neúplné rodiny	11,5	12,0	12,7	14,0	13,8	13,4
domácnosti jednotlivců	27,9	26,8	29,5	33,8	35,7	38,0

Rozdíly ve struktuře hospodařících domácností byly zjištěny i v rámci velikostních skupin obcí. V nejmenších obcích do 2000 obyvatel je jednoznačná převaha hospodařících domácností tvořených 1 úplnou rodinou (55 % všech hospodařících domácností), v obcích s velikostí 10000–49999 obyvatel úplné rodiny netvoří již ani polovinu všech domácností a se zvyšující se velikostí podíl dále klesá. Naopak podíl neúplných rodin a domácností jednotlivců se s rostoucí velikostí obce zvyšuje. V obcích nad 20 000 obyvatel domácnost jednotlivců představují třetinu všech hospodařících domácností a v Praze dokonce 39 %. Stejně tak i podíl faktických manželství ze všech hospodařících domácností tvořených 1 rodinou vykazuje jasnou závislost na velikostní skupině obce. Zatímco v nejmenších obcích představují pouze 7 %, v největších městech mají více než 10% podíl.

Velikost obce má vliv i na průměrný počet členů nebo na počet závislých dětí v hospodařící domácnosti. S rostoucí velikostí obce se snižuje jak průměrný počet osob žijící spolu v jedné domácnosti, tak i podíl rodin s vyšším počtem závislých dětí.